

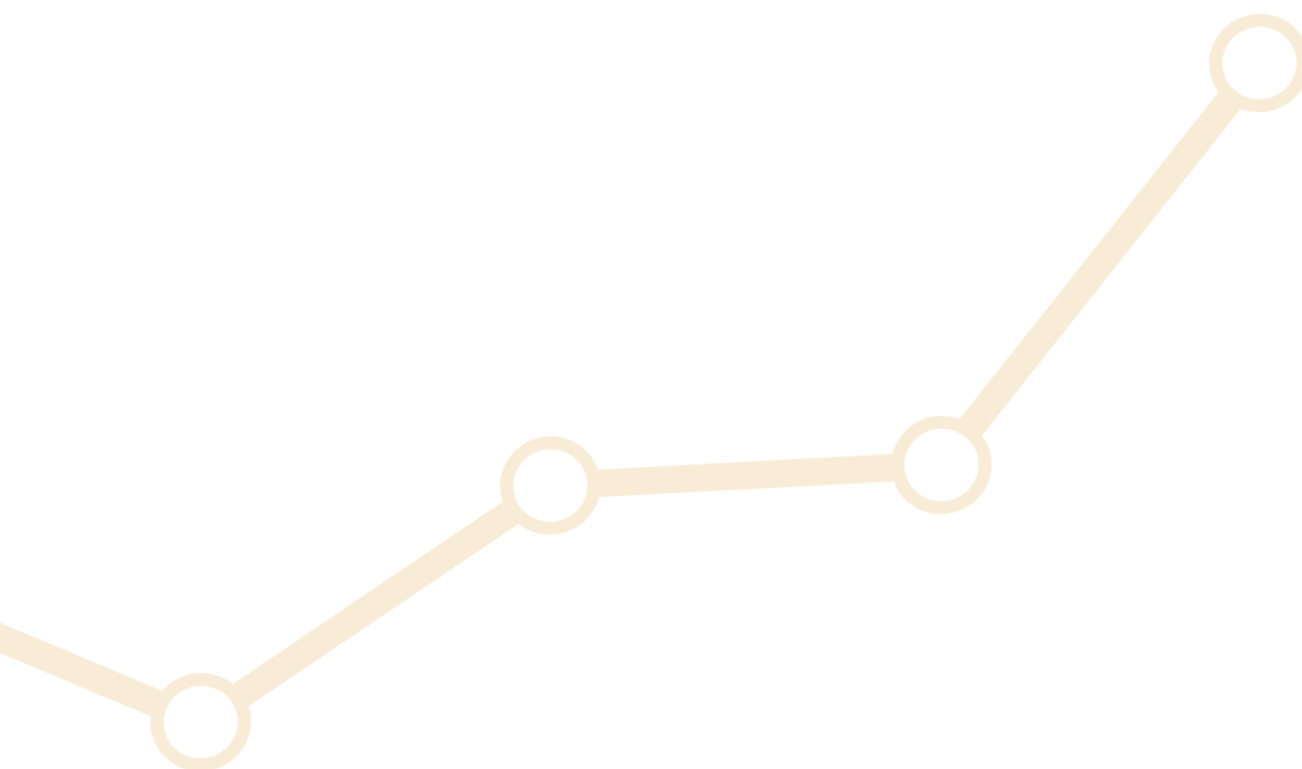
Děti v rodinách s nízkými příjmy

RILSA Policy Briefs č. 1 | 2025

Sylva Höhne

Jana Paloncyová

Naděžda Křečková Tůmová

Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i., (RILSA) je veřejnou výzkumnou institucí provádějící aplikovaný výzkum v oblasti práce, sociálních věcí a bezpečnosti práce na regionální, celostátní i mezinárodní úrovni. Vykonává rovněž konzultantskou činnost, organizuje konference a vydává odborné publikace.

Svémi policy briefs nabízí RILSA stručná shrnutí odborných poznatků a kvalifikovaná doporučení ohledně aktuálních témat sociální politiky.

Shrnutí

- Tento policy brief představuje dílčí výsledky výzkumu zaměřeného na nízkopříjmové rodiny s dětmi; realizován byl v roce 2024. Respondenty byli rodiče pobírající v době šetření nebo v uplynulých pěti letech přídavek na dítě.
- Mezi příjemci přídavku na dítě převládá jako v ostatních rodinách preference celodenní péče o dítě mladší dvou let v rodině, poté je volen postupný přechod k nerodinné péči.
- Nástup na základní školu je mnohdy spojen s odkladem. Opakování ročníku či ukončení povinné školní docházky dříve než v 9. ročníku však není příliš časté.
- Rodiče, zejména ti bez partnera, pocítují významný deficit času pro své děti.
- Podle výpovědí rodičů není samozřejmostí, aby děti měly dostatečné sociální zázemí zejména v okruhu svých vrstevníků.
- Pro rodiny s přídavkem na dítě je oproti běžným rodinám výrazně obtížnější naplnit materiální potřeby svých dětí.
- Rodiny s nízkými příjmy a jejich děti je třeba podpořit nejen sociálními dávkami, ale i jinými formami materiální a finanční pomoci (obědy do škol zdarma, příspěvky na volnočasové aktivity dětí a školní akce apod.).
- Nedílnou součástí systému by měly být i prostorově, kapacitně a finančně dostupné služby z oblasti předškolního vzdělávání a péče, ale i sociálního a právního poradenství či osvěty týkající se partnerských a rodičovských kompetencí.
- Důležitými aktéry jsou v tomto ohledu samosprávní celky, ale i školy a neziskové organizace.

Důležitost výzkumu

V březnu 2021 byla na evropské úrovni přijata Strategie EU pro práva dítěte a Záruka pro děti. Jednotlivé členské státy včetně České republiky následně vypracovaly národní akční plán k naplnění této Záruky. Jejím hlavním cílem je předcházet sociálnímu vyloučení dětí v nouzi a bojovat proti němu zajištěním jejich rovného a efektivního přístupu ke klíčovým službám zejména v oblasti před/školního vzdělávání a péče, zdravotní péče, zdravé výživy a bydlení. V případě České republiky vymezuje daný akční plán z roku 2022 hlavní cílové skupiny, na něž má být pozornost zaměřena. Patří mezi ně i děti z nízkopříjmových rodin, které jsou definovány jako rodiny pobírající přídavek na dítě. Pro zmapování života dětí v těchto rodinách bylo prostřednictvím databáze příjemců této dávky provedeno rozsáhlé dotazníkové šetření a doplňkově byly v rámci kvalitativního výzkumu uskutečněny hloubkové rozhovory.

Hlavní zjištění

Nižší příjem rodiny, který je indikován pobíráním přídavku na dítě, zpravidla vede k větším obtížím rodin při uspokojování potřeb dětí. Jedním z cílů výzkumu proto bylo zmapovat situaci dětí v takových rodinách s ohledem na přístup těchto dětí ke vzdělávání a naplnění jejich materiálních a sociálních potřeb.

Sběr dat probíhal rozesláním online dotazníku příjemcům přídavku na dítě ve spolupráci s MPSV, s Úřadem práce a s OKsystemem. Účast na šetření byla dobrovolná, výsledný soubor čítal 20 715 respondentů. Pro doplnění získaných dat byly s 12 vybranými příjemci uskutečněny hloubkové rozhovory.

Z výzkumu vyplývá, že o většinu dětí ve věku dvou let pečuje celodenně matka, ve čtyřech letech dochází 86 % dětí do zařízení předškolního vzdělávání a péče. Ve více než dvou pětinách rodin nastoupilo dítě na základní školu později než v šesti letech. Opakování ročníku bylo méně časté (6 % rodin), ve 28 % těchto případů došlo k ukončení základní školy dříve než v 9. ročníku. V 86 % rodin pokračovaly všechny děti po ukončení základní školy ve studiu na střední škole (s výučním listem či maturitou). Výrazný vliv zde hraje vzdělání rodičů.

Rodiče by si přáli trávit s dětmi více času (49 % sólo rodičů, 40 % rodičů v partnerství), zejména otcové. Nejčastěji se rodina setkává při jídle, nejméně běžné jsou společné volnočasové aktivity. Téměř každý čtvrtý rodič se domníval, že jeho děti nemají hodně kamarádů, s jejich věkem se dokonce tento podíl zvyšuje. V každé páté rodině nemají děti podle rodičů důvěrného kamaráda.

Pouze 6 % rodin je absolutně přesvědčeno, že může svým dětem zaplatit vše, co potřebují, naopak vůbec nedokáže pokrýt náklady 18 % rodin, výrazně více sólo rodičů. Nejlépe zvládají rodiče hradit výdaje na zdraví a pravidelné školní výdaje, nejhůře jednorázové akce školy a volnočasové aktivity. Při nákupu potravin a obuvi využívají často výprodeje či zboží z druhé ruky.

Doporučení

- Na místní úrovni zavést pozice koordinátora pomoci rodině, metodicky vést obce k monitorování služeb pro rodiny s dětmi a k jejich síťování.
- Zvyšovat dostupnost a zejména kvalitu všech typů předškolního vzdělávání a péče a omezit tak počet odkladů povinné školní docházky.
- V souvislosti s vyšším rizikem neúčasti dítěte z nízkopříjmových rodin např. na školních akcích, ale i s relativně vysokým podílem dětí bez dostatečného sociálního zázemí v okruhu vrstevníků je třeba především formou metodických doporučení posílit spolupráci rodin se školou (třídním učitelem, školním psychologem, sociálním pedagogem). Soustředit se na budování vzájemné důvěry mezi aktéry, nikoli na sankce či na stigmatizaci rodiny.
- Příklady dobré praxe podporovat školy ve vytváření vlastních programů na odstranění vyloučení dětí z finančně náročných aktivit, jako jsou školy v přírodě, lyžařské kurzy a sportovní pobyty (například formou sponzoringu těchto dětí ze strany jiných rodičů, místních firem). Motivovat školy, aby se zapojovaly do programů, které hradí obědy pro děti z nízkopříjmových rodin. Zahrnout do těchto programů i poplatky za družinu, volnočasové či jiné aktivity školy.
- Apelovat na zdravotní pojišťovny, aby ještě ve větší míře v rámci jimi nabízených preventivních programů podporovaly pohybové aktivity dětí.
- Poskytovat srozumitelným způsobem informace o sociálních dávkách pro rodiny s dětmi, například v podobě přehledné infografiky (nejen digitálně) s konkrétními životními situacemi a s nimi spojeným nárokem na příslušné dávky. Zároveň podporovat pracovníky na pobočkách Úřadu práce (v komunikačních dovednostech s klientem, ale i jejich odpovídajícím finančním ohodnocením). Dále je zapotřebí, aby měli dostatek času na klienta a jeho konkrétní životní situaci.
- Finanční situaci rodin s příjmy pod úroveň životního minima zlepšovat i jinak (například podporou neziskových organizací poskytujících zejména materiální a potravinovou pomoc), aby přídavek na dítě nesloužil pro základní finanční sanaci rodiny, ale mohl více zohledňovat potřeby dětí.
- Posilovat, například formou přehledných letáků či informačního webu, osvětu ohledně služeb zaměřených na pomoc rodinám s dětmi v oblasti sociálního, finančního či právního poradenství, ale i v otázkách rodičovských kompetencí. Tyto materiály šířit prostřednictvím škol, pediatrů, poboček Úřadu práce, mateřských či komunitních center apod.
- Formou spotů v rámci reklamních bloků, dokumentů, příkladů dobré praxe v médiích ukazovat veřejnosti, že vyhledat v případě problémů (zejména partnerských, rodičovských, finančních) odbornou pomoc není selhání či ostuda.

Literatura

Akční plán k naplnění Záruky pro děti na období 2022–2030, 2022. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/documents/20142/225508/Ak%C4%8Dn%C3%AD+pl%C3%A1n+k+napln%C4%9Bn%C3%AD+Z%C3%A1ruky+pro+d%C4%9Bti+na+obdob%C3%AD+2022-2030.pdf>

HÖHNE, Sylva, Jana PALONCYOVÁ & Naděžda KŘEČKOVÁ TŮMOVÁ, 2024. Nízkopříjmové rodiny s dětmi. Praha: RILSA. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vz_571.pdf

Autorky

Ing. Sylva Höhne

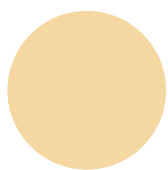
sylva.hohne@rilsa.cz působí v oddělení rodinné politiky v RILSA. Odborně se zaměřuje zejména na sociálně-ekonomické podmínky rodin, systém finanční podpory rodin s dětmi, rodinnou politiku a služby péče o děti.

Mgr. Jana Paloncyová, Ph.D.

jana.paloncyova@rilsa.cz je vedoucí týmu rodinné politiky v RILSA. Zabývá se především rodinnou politikou, demografií, sociologií rodiny, sociálně-právní ochranou dětí a náhradní rodinnou péčí.

Mgr. Naděžda Křečková Tůmová, Ph.D.

nadezda.kreckova@rilsa.cz působí v oddělení rodinné politiky v RILSA. Zabývá se především sociologií rodiny, životními podmínkami českých rodin a náhradní rodinnou péčí.

RILSA Policy Briefs

č. 1 | 2025

RILSA

Jeruzalémská 1283/9, 110 00 Praha 1
T: +420 221 015 844
E: rilsa@rilsa.cz
W: <https://www.rilsa.cz>
Datová schránka: yi6jvet

© Výzkumný institut práce a sociálních věcí, v. v. i.
Praha 2025

RILSA Policy Briefs
ISSN 2788-2500

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons. Uvedte původ.
4.0 Mezinárodní veřejná licence. (<http://www.creativecommons.org>)

Tento výsledek byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2023–2027 a je součástí výzkumného úkolu „Současná česká rodina a podpora jejích funkcí“ řešeného Výzkumným institutem práce a sociálních věcí, v. v. i., v letech 2023–2027.